

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

4.Ойын түрінде оқыту мүмкіндігі (геймификация) білім беру процесінде ойын технологиялары қолдануда көрінеді.

5.Прокторинг- емтиханды қашықтықтан тапсыратын оқушының мінез-құлқын талдауға қабілетті прокторинг жүйесі перспективалы болып табылады: монитордан қарау жиілігі, бөгде адамдардың немесе дауыстардың болуы және т.б.

6.Смарт- кампус жоба білім алушылардың әртүрлі сұрақтарына жедел жауап беруге мүмкіндік береді: сабақ кестесі; сабақтар өткізілетін аудиторияларды іздеу; ЖОО-мен, оқытушымен кері байланыс; бейне дәрістерге, аудиоматериалдарға, презентацияларға және т. б. қол жеткізу; бақылау тапсырмаларын алу; білім беру бағдарламалары, курстар; кітапханада қажетті әдебиеттердің болуы; жатақханада бос орынның болуы, орынды таңдау мүмкіндігі; бос тұрақ орнын іздеу және т. б.

Айта кету керек, жоғары білім беру саласында жасанды интеллектті пайдаланудың перспективалық бағыттары жоғарыда айтылғандармен ғана шектелмейді. Біздің ойымызша, оқытуда да, білім алушылардың білімін бағалауда да профессорлық-оқытушылық құрамға бәсекелес емес. Бұл көмекші, бірақ құнды құрал, ол университетте жүзеге асырылатын көптеген түрлі операцияларды орындай алады және жетілдіре алады, тиімді оқу процесін ұйымдастыруға және қажетті коммуникацияларды құруға көмектеседі. Қажетті цифрлық білім беру ортасын құру және дамыту білім беру процесіне барлық қатысушылардың цифрлық құзыреттілік деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Осылайша, жоғары білім беру саласында жасанды интеллектті пайдаланудың перспективалық бағыттары айқындалып, талданды, оларды тиімді енгізу білім алушылардың жеке қабілеттері мен қажеттіліктеріне және еңбек нарығының қажеттіліктеріне бейімделген оқытудың неғұрлым оңтайлы стратегиясын іріктеуді жүзеге асыруға, жоғары оқу орындарында жүзеге асырылатын түрлі операциялардың көп санын орындау мен жетілдіруге, тиімді оқу ісін ұйымдастыруға, қажетті коммуникацияларды құруға мүмкіндік береді.

AI жүйелерінің осындай қарқынды дамуына қарамастан, біздің ойымызша, ол ешқашан адам еңбегін толығымен алмастыра алмайды. Адамда AI-де қайталануы қиын ерекше қасиеттер мен сезімдер бар: интуиция, шығармашылық ойлау, сыни пайымдау, когнитивті икемділік, эмпатия, ізгі ниет және т. б. Болашақта әртүрлі компаниялардың қызметкерлері креативті болуы керек және стандартты емес тапсырмаларды тезірек шеше алу қажет, егер де ойлаудың екі түрін де дамытып, біріктіруді үйренсеңіз, адамның ақыл-ой белсенділігі тиімдірек болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1.Амиров Р.А., Билалова У.М. Перспективы внедрения технологий искусственного интеллекта в сфере высшего образования // Управленческое консультирование. – 2020. – № 3. – С. 80.

2. <https://qazaqtimes.com/article>

3.Greene T. (2017) Google’s AI guru predicts humans and machines will merge within 20 years // The Next Web. 10.11.2017. URL: <https://thenextweb.com/artificial-intelligence/2017/11/10/ googles-ai-guru-predicts-humans-and-machines-will-merge-within-20- years/> .

ӘОЖ 340.114.5

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ МӘДЕНИЕТІН ДАМУЫ СЯСАТЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ҮСЕН Жанибек

Zhanibekzhanibek000@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Экономика факультетінің 2-курс магистранты,
Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – К.К. Хасенова

Азаматтық қоғам мәдениетінің дамуы құқықтық реформалардың нәтижелеріне тікелей байланысты, сондықтан мемлекет пен қоғамның, бұқаралық ақпарат құралдарының, әр азаматтың елде жүргізіліп жатқан мақсаттарға, құқықтық реформаларға қол жеткізу және құқықтық мәдениетті дамыту үшін бірлескен жұмысы қажет.

Соның ішінде құқықтық мәдениет қоғам мен тұлға мәдениетінің құрамдас бөлігі болып табылады және мәдениеттің дамуының көрсеткіші бола алады. Бұл жалпы қоғамның моральдық-құқықтық деңгейін көрсететін әлеуметтік-нормативтік жүйенің бір жағы. Құқықтық мәдениет – бұл құқықтық білім мен дағдыларды қабылдаудың, әр адамның құқықтық мінез-құлқының және оның қолданыстағы құқық жүйесінің нормаларын іске асыру қабілетінің көрсеткіші.

Мемлекеттің алдында тұрған саяси, экономикалық және әлеуметтік міндеттерді неғұрлым табысты және тиімді шешу қоғамның құқықтық мәдениетінің деңгейін көтермей, әрбір азаматтың заңға, оның нормаларына терең құрметпен қарауына және құқықтық мәдениетті арттыруға белсенді жәрдемдесуін қалыптастырмай, іс жүзінде мүмкін еместігін көрсетеді. Құқықтық мәдениетті демократиялық мемлекет пен азаматтық қоғамды қалыптастырудың маңызды шарты ретінде қарастыру қажет екендігі түсінікті. Осыған байланысты шет мемлекеттер, әсіресе Орталық Азия елдері құқықтық саясатты жоспарлы түрде жүргізуде, оның басты міндеті демократиялық мемлекет құру болып табылады. Бұл бағытта, мысалы, "Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы Жарлығының маңызы зор. Бұл тұжырымдама ұлттық құқықты дамытудың, құқық қорғау және сот органдары, мемлекеттік қадағалау органдары қызметінің құрылымы мен әдістерін жетілдірудің негізгі бағыттарын айқындайтын жүйелі және маңызды құжат болып табылады [1, 72]; Орта Азия мемлекеттерінен мәселен, Қырғыз Республикасының Әділет министрлігі 2010 жылғы 18 қазандағы №146 «2010-2013 жылдарға арналған құқықтық насихат тұжырымдамасы», «Қырғыз Республикасы халқының құқықтық мәдениетін арттырудың 2016-2020 жылдарға арналған тұжырымдамалары» бекітілген [2]. Қазақстан Республикасында азаматтық қоғамды дамытудың 2006-2011 жылдарға арналған тұжырымдамасында азаматтық қоғамның рөлі нақты айқындалған: "азаматтық қоғамды дамыту демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет құру үшін маңызды шарт болып табылады. Қоғамдық прогресс, демократиялық даму, экономикалық өрлеу азаматтардың қоғам өмірінің барлық маңызды салаларына белсенді қатысуымен мүмкін болады" [3, 64].

Азаматтық қоғамды қалыптастыру процесінде құқықтық мәдениеттің рөлі оның қоғамға және мемлекетке қатысты құндылық деңгейімен ғана емес, сонымен бірге халықтың құқықтық сауаттылығының тұтас жүйесін қалыптастыру және жұмыс істеу тетігі болу қабілетімен, оларға құқық нормаларын қолдана білумен, адамгершілік, құқықтық, этикалық мәдениеттің жеке деңгейін жетілдірумен анықталады.

Одан бөлек, Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясатының тұжырымдамасын» атап өткен жөн. Сегіз бөлімнен тұратын осы тұжырымдаманың 7-бөлімі «Құқықтық білім беру, құқықтық насихат» деп аталады. Жоғарыда аталған құжатта «азаматтық белсенділік құқықтық мемлекет болуының қажетті шарты болып табылады, бұл өз кезегінде жеке тұлға мен қоғамның құқықтық мәдениетінің деңгейіне тығыз байланысты» - делінген [4]. Одан бөлек, құқықтық сауаттылықты арттыру,

Конституцияда белгіленген негіз қалаушы құндылықтарға сәйкес азаматтардың заңды әлеуметтік-белсенді мінез-құлқын қалыптастыру мақсатында құқықтық насихат пен құқықтық білім беруге байланысты жоспарлы жұмысты жалғастыру қажеттігі айтылған.

Қазіргі ғылым азаматтық қоғамды екі негізгі тәсіл негізінде қарастырады: формациялық және өркениеттік. Азаматтық қоғамның жекелеген құбылыстарына талдау жасау үшін мәдени немесе мәдени-антропологиялық тәсілдер де қолданылады. Мысалы, А. С. Ахиезер азаматтық қоғамға әлеуметтік-мәдени өлшем береді, оның дамыған формасын қарапайым қалалық өмір, дерексіз ойлау, тауарлық-ақшалай қатынастар, жеке құндылықтар, жеке бастама және жеке меншік негізінде өмір сүретін либералды өркениетпен байланыстырады. Бұл ғалым азаматтық қоғам, ең алдымен, қоғам үшін жеке жауапкершіліктің артуы, жалпы қоғамды қорғауға және өзгертуге бағытталған әлеуметтік институттарды, ұйымдарды, бірлестіктерді қалыптастыру және қолдау қабілеті екенін атап өтті [5, 274-276].

Азаматтық қоғамның қалыптасу процесі қоғамдық жаңғыртудың, аграрлық типтен индустриалдыға, дәстүрлі қоғамнан қазіргі қоғамға көшудің жалпы әлемдік процесінің элементі ретінде қарастырылуы керек, мұнда адам құқықтары мен бостандықтары бірінші орында. Мемлекеттің азаматтық қоғаммен өзара іс-қимылы мемлекеттің түрін анықтайды. Бұл түрлерге мыналар жатады: тоталитарлық, авторитарлық және демократиялық, олар саяси биліктің мазмұнын және оның формасын білдіреді. Қоғам үнемі дамып отырады, мемлекет пен азаматтық қоғамның "таза" ерекшеліктерін береді, ал олардың қарым-қатынасының жаңа параметрлерін білдіреді. Бұдан шығатыны, мемлекет пен азаматтық қоғамның өзара іс-қимылы шешілетін міндеттер кешеніне байланысты белгілі бір тарихи нысанды алады, сонымен бірге ішкі ерекшелігі мен іс жүргізу сипаттамалары бар белгілі бір әлеуметтік-құқықтық кеңістікті жасайды.

Мемлекеттің бюрократиялық жүйесін шектей отырып, өз мүдделерін қорғауға бағытталған азаматтардың кез-келген қоғамдық қызметі азаматтық қоғамның дамуына бағыт береді. Демократиялық мемлекеттерде азаматтық қоғамның тәуелсіздігі партиялардың, қозғалыстардың, бірлестіктердің еркін қызметінде анықталады. Мемлекеттің азаматтық қоғам субъектілерімен өзара іс-қимылы әкімшілік құрылым түрінде әлеуметтік қатынастарды басқару және ретке келтіру қағидаты бойынша құрылады [6, 29-38].

Азаматтық қоғам қолайлы жағдайларда дамиды, ол арқылы ол нормативтік актілерді (заңдарды) және мемлекетті құқықтық мемлекетке айналдыру тәсілдерін құру үшін қажетті барлық жағдайларды жасайды. Демократиялық мемлекеттегі құқық үстемдігі қағидаты бүкіл халықтың өз мүдделерін білдіруге ажырамас құқығын білдіреді, сондай-ақ мемлекетке билікті ұйымдастырудың нысаны мен мазмұнын, конституциялық принциптерін, мемлекеттік механизмнің сипатын анықтауға көмектеседі.

Азаматтық қоғамда адамның құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету кезінде мемлекеттік билікті ұйымдастырудың нысаны ретінде мемлекетті нығайту қажет. Мемлекет билік функцияларын орындау тетігі ретінде әртүрлі тепе-теңдіктердің тұтас жиынтығына ие, оларды келесі түрлерге бөлуге болады: 1) гуманистік (мемлекетке қатысты Адам құқықтары мен бостандықтарының басымдығы қағидаты); 2) демократиялық (бұқаралық әлеуметтік база құру, жеке тұлғаны мемлекеттен иеліктен шығаруды болдырмау); 3) адамгершілік (теңдік пен әділеттілік қағидаты мен идеясы); 4) біртұтас басқаруды шектеу (билікті заң шығарушы, атқарушы және сот билігіне бөлу қағидаты).

Азаматтық қоғамның құқықтық мәдениетін арттыру саласында алға қойылған мақсаттарға қол жеткізу құқықтық мәдениетті арттырудың негізгі бағыттарын әзірлеуге негізделеді. Біз келесі бағыттарды ұсынамыз: 1) «құқық» және «заңдылық» сияқты ұғымдарды түсіну; 2) заңнамалық базаны ұдайы жетілдіру; 3) құқықтық қызмет деңгейін дамыту; 4) ғылыми зерттеулердің жетістіктерін әзірлеу және игеру; 5) алынған нәтижелерді талдау және жүйелеу, жаңа мақсаттар мен міндеттерді айқындау.

Құқықтық мәдениетті арттыру процесі азаматтармен үздіксіз жұмысты, жоғары оқу орындарында және басқа білім беру мекемелерінде құқықтық бейін бойынша сабақтарды оқытудың сапалы деңгейін, заң шығарушы, атқарушы және құқық қорғау органдарын жоғары кәсіби кадрлармен қамтамасыз етуді көздейді. Халықтың үлкен массасын құқықтық қызметке бірден тарту қажетті нәтиже бермейтінін түсіну керек, өйткені бұл қисынсыз болады. Алдымен құқықтық сауатсыздықтың кедергісін және құқықтық нигилизм сияқты жағымсыз құбылысты жеңу керек.

Қырғызстандық заңгер Мұрат Укушовтың пікірінше, бұл жағдайда мемлекет үшін түбегейлі проблема адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына кепілдік беру міндеті мен мемлекеттің қауіпсіздігі мен конституциялық құрылысын қамтамасыз ету қажеттілігі арасындағы қайшылықты шешу болып табылады. Жаңа мемлекеттік биліктің міндеті – құқықтық нигилизмді еңсеріп, құқық пен заңдылық қағидаттары негізінде әрекет етуге қабілетті, заң бойынша өмір сүруге ұмтылатын бүкіл халықтың құқықтық санасын қалыптастыруды қамтамасыз ете отырып, берік мемлекеттік құрылысты қамтамасыз ету [7, 24]. Негізгі қауіп – құқықтық нигилизмнің агрессивті көріністері қоғамның барлық мүшелерінің материалдық, физикалық, сондай-ақ олардың құқықтық санасына қауіпсіздігіне нақты қауіп төндіреді. Кез келген заңға бағынатын азамат өзін қауіпсіз сезінбейтін, олардың оң барабар құқықтық санасының дамуына ықпал ете алмайтын қоғам демократиялық деп таныла алмайды. Бұл азаматтық қоғамның жоқтығын көрсетеді. Құқықтық нигилизмнің деструктивті нысандары Қазақстан Республикасының әлеуметтік-мәдени, адамгершілік, рухани, экономикалық дамуына зор зиян келтіреді. Сондай-ақ, құқықтық нигилизм дүниетанымдық проблема ретінде тек қазақстандық қоғамның проблемасы болып табылмайтындығын атап өткен жөн. Бұл ереже Батыстың философиялық-құқықтық ойы құқықтық құндылықтар дағдарысына да алаңдайтындығымен расталады.

Қазақстанда құқықтық нигилизмді жою жалпы мемлекеттік міндет болып табылады. Ол үшін құқықтық нигилизмнің табиғатын, оның пайда болу заңдылықтарын, оны жою жолдарын терең талдай отырып, ғылыми көзқарас қалыптастыру қажет. Бүгінгі күні жүргізіліп жатқан ғылыми зерттеулер тәжірибелік іске асыруды (сол нормативтік-құқықтық базада) жеткіліксіз дәрежеде алады, бұл тұтастай алғанда қоғамның да, мемлекеттік басқару жүйесінің жекелеген элементтерінің де құқықтық мәдениетінің жеткіліксіз деңгейін көрсетеді. Құқықтық мәдениет және құқықтың өзі әлеуметтік нормативтік реттеудің маңызды элементі болып табылады. Сонымен қатар олар арқылы қоғамның тіршілік әрекетін басқару негізі, яғни мемлекеттік биліктің, басқару жүйесінің жұмыс істеуінің конституциялық-құқықтық негіздері қалыптасады.

Бұл жерде азаматтық қоғамның құқықтық мәдениетін дамыту процесі оң әлеуметтік дамуды және жүйелі ынталандыруды қажет ететінін атап өткен жөн. Құқықтық тәрбие құқықтық мәдениеттің негізгі құрамдас бөлігі ретінде тәуелсіз Қазақстанның ұлттық құқықтық мәдениетіне тән саяси-құқықтық идеяларды, қағидаттарды, нормалар мен құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған шаралар жүйесі болып табылады. Қазақстанда құқықтық мемлекеттің қалыптасуы бүкіл қоғамның құқықтық мәдениетін дамыту, құқықтық нигилизмді жою үдерісінен бөлінбейді. Бұл өз кезегінде дамыған институттарымен дамыған азаматтық қоғам құруға ықпал етеді. Қоғамдық санада әлеуметтік әділеттілік пен теңдік, гуманизм, жеке бас бостандығы негізінде құқыққа тұрақты әлеуметтік құндылық ретінде көзқарас орнығуы керек. Әрбір азамат құқықтық нигилизмді жою факторы ретінде құқықтық мәдениетті арттыру қажеттілігін "түсінуі" керек, әйтпесе азаматтық қоғамды қалыптастыру процесіне мүлдем қарама-қайшы процесс болады.

Азаматтардың құқықтық мәдениетінің жағдайы оның құқықтық жүйесінің маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Құқықтық мәдениетті арттыру, халықтың құқықтық санасын дамыту – тәуелсіз, демократиялық және құқықтық мемлекет құруға ықпал ететін

қазіргі Қазақстанның азаматтық қоғамын қалыптастырудың маңызды критерийлері. Осылайша, қазақстандық қоғамдағы құқықтық нигилизмді жоюдың басты факторы әрбір азаматтың жалпы және құқықтық мәдениетін арттыруға ұмтылу болуы тиіс. Бұдан басқа, құқық бұзушылықтардың алдын алу, халықты құқықтық тәрбиелеу бойынша жүйелі жұмыс жүргізілуі тиіс, бұл нәтижесінде әлеуметтік-мәдени дағдарыстан шығуға алып келеді және тәуелсіз Қазақстанның азаматтық қоғам институттарын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Құқықтық мәдениеттің жоғары деңгейінің көрсеткіші мемлекеттік аппараттың жетілуі мен дамуы болып табылады. Демек, заң шығарушылық қызметке қатысатын лауазымды тұлғаларға ерекше талаптар қою керек, өйткені бұл адамдар құқықтық саясатты қалыптастыруға және жүзеге асыруға, құқықтың қолданылуын қамтамасыз етуге және т.б. Бұл заң шығару процесінде демократиялық және міндетті құқықтық рәсімдер сақталған жағдайда ғана мүмкін болады.

Әрбір мемлекет құқықтық мәдениетті дамыту саясатын жүзеге асыра отырып, жеке тұлғаның жоғары азаматтығын тәрбиелеуге, қолданыстағы заңдарды құрметтеуге назар аударуы керек. Бұл қасиеттер мемлекеттің құқықтық мәдениетінің даму дәрежесін сипаттайды. Құқықтық мәдениетті қалыптастыру және оны дамыту келесі міндеттерді шешкен кезде ғана мүмкін болады:

1. Мемлекеттің құқықтық жүйесінің негізгі принциптері мен қағидаттарында қажетті бағдарлауды қамтамасыз ету қажет. Бұл құқықтық жүйенің принциптерін: салалық, салааралық, конституциялық деп бөлуді білдіреді. Бұл принциптерді білу жеке адамға құқықтың мәні мен мазмұнын түсінуге, өзінің құқықтық білімі мен сенімін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

2. Құқық алушылардың құқықтық мінез-құлқының көлемін кеңейту және деңгейін арттыру үшін белгілі бір база құру қажет. Мұны азаматтардың әлеуметтік жетілуін және құқықтық сауаттылығын қалыптастыру үшін жасау керек, бұл олардың құқықтық мінез-құлқын сипаттайды. Ал бұл өз кезегінде құқықтық мәдениеті жоғары мемлекеттің қалыпты жұмыс істеуінің алғышарты болады.

3. Тікелей тасымалдаушыларға өздерінің заңды мүдделері үшін күресудің құқықтары мен міндеттерін, шарттарын қамтамасыз ету қажет. Бұл құқықтық пассивтілікті болдырмау үшін жағдай жасауды, әрбір азаматта заңдылық пен әділеттілік сезімін тәрбиелеуді білдіреді.

4. Құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша тұрақты жұмыс жүргізу қажет. Мұнда құқықтық нигилизмге қарсы күрес жүргізу, қолданыстағы заңдар туралы халықтың аз хабардар болуы, заңнаманы жетілдіру бойынша тұрақты жұмыс жүргізу маңызды.

5. Халықты құқықтық жандандыру саясатын жүргізу қажет. Қоғамдағы құқықтық тәртіптің тұрақтылығы әр адамның белсенділігі мен тиімділігіне тікелей байланысты.

Қорытындылай келе, қоғам өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыра алатын жағдайлар жасамай, мемлекет тарапынан кешенді шараларсыз құқықтық мәдениет деңгейін арттыру мүмкін емес екенін атап өткен жөн. Сонымен қатар, қоғамның өзі мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық, саяси өміріне қатысу қажеттілігін түсінуі керек, бұл демократиялық мемлекеттің дамыған азаматтық қоғамына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы N 858 Жарлығы. «Әділет» ҚР нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. 72 б. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U090000858>

2. Қырғыз Республикасы халқының құқықтық мәдениетін арттырудың 2016-2020 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қырғыз Республикасы Үкіметінің 2016

жылғы 14 наурыздағы №122 қаулысы. Қырғызстан Әділет министрлігі.
URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/11893?cl=ru-ru>

3. Қазақстан Республикасында азаматтық қоғамды дамытудың 2006-2011 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2006 жылғы 25 шілдедегі N 154 Жарлығымен бекітілген. «Әділет» ҚР нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. 64 б. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U060000154>

4. Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығымен бекітілген. «Әділет» ҚР нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2100000674>

5. Ахиезер, А.С. Социологиялық анықтамалық / А.С. Ахиезер. – Киев: Наук. думка, 1990. – 311 б.

6. А.И.Соловьев. Мемлекеттің үш бұлты – азаматтық қоғамның үш стратегиясы / А.И. Соловьев // Полис. –1996. – №6. – 29-38 б.

7. А.Ш.Таштанова. Қырғыздардың құқықтық мәдениетін өзгерту: философиялық талдау: фгк ... дисс. автореф.: 09.12.11 /А.Таштанова. – Бішкек, 2011. – 24 б.

КӘСІПОРЫНДАҒЫ DAҒDAPЫCҚA ҚAPCЫ BACҚAPUDЫҢ TEOPИЯЛЫҚ ACПEKTІЛEPІ

Утарбай Тәңірберген Умирзақұлы
tanirbergenutarbay@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Экономика факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекшісі – Молдакенова Еркежан Көксегеновна.

"Дағдарысты басқару" терминінің пайда болуы ҚР экономикасын реформалаудың басталуымен және банкроттық алдында тұрған көптеген кәсіпорындардың пайда болуымен тығыз байланысты. Нарықтық экономиканың шарттары кейбір кәсіпорындардың сәтсіздігі қалыпты жағдай болып табылады. Экономикалық механизмдер арқылы нарық сыртқы жағдайларға бейімделе алмайтын және қалыпты жұмыс істей алмайтын тиімсіз қатысушыларды алып тастайды. Сондықтан дағдарысқа қарсы басқару шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметінде маңызды рөл атқарады, ол кәсіпорынның дамуының барлық кезеңдеріне әсер ететін және дағдарыстық жағдайлардан шығуға да, оларды уақтылы болжауға да бағытталған шаралар кешенін қамтиды. Мысалы Қаржылық тұрақтылық нарықтық экономика жағдайында кәсіпорынның қаржылық-экономикалық қызметінің маңызды сипаттамасы болып табылады. Шаруашылық жүргізуші субъектінің үздіксіз жұмыс істеуі қаржылық мүмкіндіктер мен тәуекелдерді уақтылы бағалауға байланысты. Кәсіпорын банкроттықтың алдында тұрғанда дағдарыстық құбылыстарды алдын-ала алдын-алу әрдайым мүмкін бола бермейді. Мұндай жағдайларда банкроттық тәуекелін төмендетуге және жағдайды тұрақтандыруға мүмкіндік беретін дағдарысқа қарсы басқаруды дереу енгізу талап етіледі [1]. Немесе, кәсіпорын өзінің қаржылық тұрақтылығын жоғалтып, банкроттардың қатарына кіруі мүмкін. ҚР Қаржы Министрлігінің хабарлауы бойынша соңғы 5 жылда банкроттыққа ұшыраған кәсіпорындардың көбеюі қарқынды жүруде.

Қазақстандағы банкроттығы жарияланған кәсіпорындардың саны: